

SÖZLÜKLER İÇİN YENİ BİR DİLBİLGİSEL BİLGİ ÖNERİSİ: İLGEÇLERİN ATADIKLARI BİÇİMBİRİMLER*

Erdoğan BOZ**

Geliş Tarihi: Mayıs, 2018

Kabul Tarihi: Haziran, 2018

Öz

Genel Türkçe sözlüklerde madde başlarındaki dil bilgisel bilgi birimlerinden biri de eylem tanımlarında verilen zorunlu ad durum biçimbirimleridir. Bilindiği gibi eylemler oluşturdukları eylem öbeklerinde zorunlu tamlayıcılara ad durum biçimbirimlerini atarlar. Bu biçimbirimler, eylemlerin anlamlarına göre değişebilir. Ör. git- eylemi zorunlu tamlayıcılara; “bir yere yönelmek” anlamında +[e], “bir yerden, bir işten ayrılmak” anlamında ise +[den] ad durum biçimbirimini atar.

Türkçede ilgeçler (son ilgeçler) de oluşturdukları ilgeç öbeklerinde tıpkı eylemler gibi zorunlu tamlayıcılara (ad durum) biçimbirimlerini atarlar. Ör. biz+e göre, şiir+e dair, sen+den başka, dün+den beri, Ayşe+yle birlikte, Ahmet+φ gibi, çocuk+φ için vs. Genel Türkçe sözlüklerde ilgeç tanımlarında dil bilgisel bilgi birimi olarak zorunlu (ad durum) biçimbirimleri verilmemektedir. Bu durum hem eksiklik hem de tutarsızlıktır. Bu nedenle genel Türkçe sözlüklerdeki ilgeç tanımları yeniden düzenlenmeli ve bu eksiklik giderilmelidir.

Genel Türkçe sözlüklerdeki bu eksikliğin ve tutarsızlığın giderilmesi, hem ana dili kullanıcıları için hem de Türkçe öğrenen yabancılar için çok yararlı olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sözlük, ilgeç, durum biçimbirimi, dil bilgisel bilgi, zorunlu tamlayıcı.

A NEW GRAMMATICAL INFORMATION OFFER FOR DICTIONARIES: SUFFIXES DETERMINED BY PARTICLES

One of the grammatical information units in general Turkish dictionaries is essential case suffixes in verb definitions. It is known that verbs determine case suffixes to essential complements in verb phrases. These suffixes may change as for that meanings of verbs. For example, the verb “git-” takes the case suffix +[e] when it means “to tend somewhere” but it takes +[den] when it means “to leave a place or an affair”.

In Turkish, even particles (postpositions) determine case suffixes to essential complements in prepositional phrases like verbs do. For example, biz+e göre, şiir+e dair, sen+den başka, dün+den beri etc. Essential case suffixes don't take part in particle definitions in general Turkish dictionaries as grammatical information unit. This is both lack and inconsistency. So

* Bu makale 3-4 Kasım 2015 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen II. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumunda sunulmuş sözlü bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

** Prof. Dr.; Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, dr.erdoganboz@gmail.com.

particle definitions in general Turkish dictionaries must be reorganized and this lack must be removed.

It will be so helpful for both native speakers and Turkish learners to remove this lack and inconsistency in general Turkish dictionaries.

Keywords: Dictionary, particles, case suffixes, grammatical information, required companion.

1. Giriş

Dil bilgisel bilgi (grammatical information), sözlükleri oluşturan yapı dizgesi içinde son birimde yer alır; bütün yapı (megastructure) → bütüncül yapı (macrostructure) → parçacıl yapı (microstructure, entry structure) → iç yapı (mesostructure) → biçimle ilgili bilgiler (comment on form). Dilbilgisel bilgi içeriği dilden dile değişmekle birlikte genel olarak *çokluk, kimi gerekli ekler, geçişlilik ve geçişsizlik* vs. bilgilerden oluşur.

Genel Türkçe sözlüklerde *dil bilgisel bilgi* birimlerinden biri de eylem tanımlarında verilen zorunlu ad durum biçimbirimleridir. Bilindiği gibi eylemler oluşturdukları eylem öbeklerinde zorunlu tamlayıcılara (tümleç) ad durum biçimbirimlerini atarlar. Bu biçimbirimler, eylemlerin anlamlarına göre değişebilir. Ör. *git-* eylemi; “bir yere yönelmek” anlamında +{A}, “bir yerden, bir işten ayrılmak” anlamında +{DAn} zorunlu ad durum biçimbirimini alır.

Türkçede ilgeçler (son çekim edatları) de oluşturdukları ilgeç öbeklerinde tıpkı eylemler gibi zorunlu tamlayıcılara ad durum biçimbirimlerini atarlar. Ör. *biz+e göre, şiir+e dair, sen+den başka, dün+den beri* vd. Genel Türkçe sözlüklerde ilgeç tanımlarında *dil bilgisel bilgi* birimi olarak zorunlu ad durum biçimbirimleri verilmemektedir. Bu durum hem eksiklik hem de tutarsızlıktır. Bu nedenle genel Türkçe sözlüklerde ilgeç tanımları yeniden düzenlenmeli ve bu eksiklik giderilmelidir.

2. Kavramsal Çerçeve

Genel Türkçe sözlüklerde eylem tanımlarında, eylemlerin zorunlu tümleçlere atadıkları ad durum biçimbirimleri dil bilgisel bilgi içerisinde verilmektedir. Buna karşın ilgeç öbeklerinde ilgeçlerin aldıkları zorunlu tümleçlere atadıkları ad durum biçimbirimleri, ilgeç tanımlarında dil bilgisel bilgi içerisinde verilmemektedir.

Bu noktada önce ilgeç tanımı yapılacak ve ilgeçlerin kurdukları sözdizimsel yapılar yani ilgeç öbekleri örnekler eşliğinde geniş olarak açıklanacaktır. Genel sözlüklerdeki dil bilgisel bilgi yapısı hakkında açıklamalardan bulunulduktan sonra ilgeçlerin atadıkları ad durum biçimbirimleri iki tablo halinde (1. tabloda bir tamlayıcılı ilgeçler, 2. tabloda ise iki tamlayıcılı ilgeçler) verilecektir. Ardından genel Türkçe sözlüklerdeki ilgeçlerin görünümleri örneklerle açıklanacak ve sonuç bölümünde bir değerlendirme yapılacaktır.

2.1. İlgeç Nedir?

İlgeç terimi ve dâhil olduğu sözcük sınıfı (edatlar) için hem yerli hem de yabancı literatürde birçok tanım ve tasnif bulunmaktadır (*bk.* Hacıeminoğlu, 1992; Banguoğlu, 1990, Korkmaz, 2000). Bildiri konumuz bu tanım ve tasnifler üzerine olmadığı için konunun teferruatına girilmeyecek yalnızca konuya giriş bakımından kısa bir tanım ve tasnif bilgisi verilip geçilecektir.

Geleneksel dilbilgisinde son çekim edatları başlığında verilen ilgeçler (Ergin, 1972: 330-356), diğer dilbilgisel anlamlı sözcük türlerinden (bağlaç, pekiştirici “vurgu”, yardımcı eylem ve ünlem) hem sözdizimsel hem de anlamsal olarak ayrılırlar. Dil bilgisel anlamlı bir sözcük olan ilgeçlerin, sözlüksel anlamlı sözcükler gibi göndergesel bir karşılıkları yoktur. İlgeçler, sözlüksel anlamlı sözcüklerle (ad, adıl) çeşitli anlam ilişkileri kurdukları sözdizimsel yapılarda (ilgeç öbekleri) görev alırlar (Geniş bilgi için Bk. Toparlı, 1999:332-335; Dinçer, 2008; Üstünova, 2012:279-380; Delice, 2012: 3-9).

2.2. İlgeçlerin Kurduğu Söz Dizimsel Yapılar: İlgeç Öbekleri

İlgeçler, sözlüksel anlamlı sözcükler olmadıkları için tek başlarına kullanılamazlar. Ancak sözlüksel bir anlamı olan “önce ve sonra” gibi sözcüklerin kurduğu ilgeç öbeklerine benzer yapılar ile ilgili tartışmaya burada girilmeyecektir (Karahana, 2007: 39-48). İlgeçlerin varlığı, mutlaka bir sözdizimsel yapı gerektirir.

Ör. “gibi ve için” ilgeçleri için öncelikle bir ilgeç öbeğine;

i. “senin gibi”

ii. “vatan için”

sonra da bu ilgeç öbeklerinin kullanılacağı bir başka sözdizimsel yapıya ihtiyaç vardır. Bu yapı başta eylem öbeği olmak üzere ad, sıfat ve belirteç öbekleridir. Burada ilgeç öbeği artık söz konusu öbeklerin bağımlı bir üyesidir (Doğan, 2014: 107).

i. “Senin gibi insan görmedim.” (ad öbeğinin yönetiminde)

ii. “Vatan için savaşıcağım.” (eylem öbeğinin yönetiminde)

Türkçede ilgeçler, ilgeç öbeği oluşturmak için zorunlu (tümleç, tamlayıcı) veya seçimlik (=eklenti) öge alırlar, buna ilgeçlerin istemi de denir. Söz konucu ögeler bir ad veya adıl türünde bir sözcük veya bir söz öbeği olabilir. İlgeç öbeğinin yöneticisi (=kurucu, baş) ilgeçtir ve ilgeçler sürekli olarak öbeğin sonunda, buna karşılık bağımlı öge(ler) başta bulunur. Ayrıca

ilgeçler, yönettikleri zorunlu ve seçimlik ögelere durum biçimbirimi atarlar (Özsoy ve Erk Emeksiz, 2011: 159-163):

- i. “Ali’+(y)e göre”
- ii. “sen+den dolayı”

İlgeçler, başta eylemler olmak üzere kimi adlar, adıllar, sıfatlar ve belirteçler gibi zorunlu tamlayıcı ögesine ihtiyaç duyarlar. Bununla birlikte ilgeç öbeklerinde ilgeçlerin aldıkları tamlayıcıların sayısı değişebilmektedir. Bunlar bir tamlayıcı ve iki tamlayıcı ilgeç öbekleridir. Konumuz açısından bakıldığında ilgeçler bir tamlayıcı ilgeç öbeklerine, bir durum biçimbirimi, iki tamlayıcı ilgeç öbeklerine ise iki durum biçimbirimi atarlar (Doğan, 2014:105-119).

- i. “Başkana göre ben çok başarılıyım.” (Bir tamlayıcı)
- ii. “Sabahtan akşama kadar seni bekledim.” (İki tamlayıcı)

Yukarıdaki i. tümcede *göre* ilgeci bir zorunlu tamlayıcı almış ve o tamlayıcıya +[a] durum biçimbirimini atamıştır. ii. tümcede ise *kadar* ilgeci bir zorunlu tamlayıcı “akşam” almış ve o tamlayıcıya +[a] durum biçimbirimini atarken seçimlik tamlayıcı olarak “sabah” eklentisini almış ve o tamlayıcıya da +[dan] durum biçimbirimini atamıştır.

Bu bilgilerden şu sonucu çıkartabiliriz. İlgeçler, eylemler gibi öbek kurarken zorunlu ve seçimlik tamlayıcı alıp bu tamlayıcılara durum biçimbirimi atarlar.

2.3. Genel Sözlüklerde Dil Bilgisel Bilgi

Dil bilgisel bilgi (grammatical information), sözlükleri oluşturan yapı dizgesi içinde son birimde yer alır; bütün yapı (megastructure) → bütüncül yapı (macrostructure) → parçacıl yapı (microstructure, entry structure) → iç yapı (mesostructure) → biçimle ilgili bilgiler (comment on form). Dil bilgisel bilgi içeriği dilden dile değişmekle birlikte genel olarak *çokluk, kimi gerekli ekler, geçişlilik ve geçişsizlik vs.* bilgilerden oluşur.

3. İlgeçlerin Atadıkları Ad Durum Biçimbirimleri

İlgeçlerin ilgeç öbeklerinde zorunlu ve seçimlik tamlayıcılara atadıkları ad durum biçimbirimlerini alfabetik bir liste halinde vermek istiyoruz (Geniş bilgi için *bk.* Hacıeminoğlu, 1984; Dinçer, 2008; Üstünova, 2012: 279-381).

Tablo 1: Bir Tamlayıcı İlgeçler ve Atadıkları Durum Biçimbirimleri

	ilgeç	Tamlayıcı (ad)+Biçimbirim	Tamlayıcı (adıl) +Biçimbirim
1	ait	+{A}; <i>ev+e ait</i>	+{A}; <i>siz+e ait</i>
2	artık	---	+{DAn}; <i>bu+n+dan artık</i>
3	aşağı	+{DAn}; <i>yukarı+dan aşağı</i>	+{DAn}; <i>o+n+dan aşağı</i>
4	aşkın	+{I}; <i>yüz+ü aşkın</i>	---
5	ayrı	+{DAn};	
6	başka	+{DAn}; <i>iş+ten başka</i>	+{DAn}; <i>biz+den başka</i>
7	benzer	+{A}; <i>sergi+y+e benzer</i>	+{A}; <i>san+a benzer</i>
8	bedel	+{A}; <i>gitmen+e bedel</i>	+{A}; <i>siz+e bedel</i>
9	beraber	+{φ+(y)lA}; <i>otobüs+le beraber</i>	+{(n)ln/m+lA}; <i>ben+imle beraber,</i> <i>sen+le beraber</i>
10	beri	+{DAn}; <i>aylar+dan beri</i>	---
11	bile	+{φ}; <i>sağlık olsun hayır bile gelsin</i>	---
12	binaen	+{A}; <i>çalışanlığın+a binaen</i>	+{A}; <i>san+a binaen</i>
13	birlikte	+{φ(y)lA}; <i>dayım+la birlikte</i>	+{(n)ln/m+lA}; <i>sen+inle birlikte</i>
14	böyle	---	+{DAn}; <i>bu+n+dan böyle</i>
15	cins	---	+{φ}; <i>bu cins</i>
16	çok	+{DAn}; <i>mal+dan çok</i>	+{DAn}; <i>bu+n+dan çok</i>
17	çeşit	+{φ}; <i>bir çeşit</i>	+{φ}; <i>bu çeşit</i>
18	dair	+{A}; <i>aşk+a dair</i>	+{A}; <i>kim+e dair</i>
19	değın	+{A}; <i>gidesi+y+e değın</i>	+{A}; <i>biz+e değın</i>
20	dek	+{A}; <i>yukarı+y+a dek</i>	+{A}; <i>siz+e dek</i>
21	denli	+{φ}; <i>bilindiğı denli</i>	+{φ}; <i>o denli</i>
22	derece	---	+{φ}; <i>o derece</i>
23	dışarı	+{DAn}; <i>ev+den dışarı</i>	---
24	diye	+{φ}; <i>çırak diye</i>	+{φ}; <i>ne diye</i>
25	doğru	+{DAn}; <i>iş+ten doğru</i>	---
26	dolayı	+{DAn}; <i>haksızlık+tan dolayı</i>	+{DAn} <i>kim+den dolayı</i>
27	dolayısıyla	+{φ}; <i>grev dolayısıyla</i>	---
28	evvel	+{DAn}; <i>iş+ten evvel</i>	+{DAn}; <i>sen+den evvel</i>
29	gayrı	+{DAn}; <i>halk+tan gayrı</i>	+{DAn}; <i>o+n+dan gayrı</i>
30	geçe	+{I}; <i>dörd+ü beş geçe</i>	---
31	geri	+{DAn}; <i>derst+ten geri</i>	+{DAn}; <i>bu+n+dan geri</i>
32	gibi	+{φ}; <i>insan gibi</i>	+{(n) ln/m}; <i>biz+im gibi</i>
33	göre	+{A}; <i>bildiğimiz+e göre</i>	+{A}; <i>o+n+a göre</i>
34	hakkında	+{φ}; <i>Ayşe hakkında</i>	+{(n) ln/m}; <i>kim+in hakkında</i>
35	hasebiyle	+{φ}; <i>yaşamak hasebiyle</i>	+{φ}; ---
36	ibaret	+{DAn}; <i>kalem+den ibaret</i>	+{DAn}; <i>şu+n+dan ibaret</i>

37	içeri	+{DAn}; <i>can+dan içeri</i>	+{DAn}; <i>ben+den içeri</i>
38	için	+{φ}; <i>kedi köpek için</i>	+{(n) In/m}; <i>kim+in için</i>
39	ile	+{φ}; <i>komşu ile</i>	+{(n) In/m}; <i>sen+in ile</i>
40	ileri	+{DAn};	
41	itibaren	+{DAn}; <i>yarın+dan itibaren</i>	
42	kadar	+{φ}; <i>Ali kadar</i>	+{(n) In/m}; <i>ben+im kadar</i> +{φ}; <i>bu kadar</i>
43	kala	+{A}; <i>üç beş kala</i>	---
44	kalırsa	+{A}; <i>Ali+y+e kalırsa</i>	+{A}; <i>ban+a kalırsa</i>
45	karşı	+{A}; <i>ev+e karşı</i>	+{A}; <i>siz+e karşı</i>
46	karşılık	+{A}; <i>patron+a karşılık</i>	+{A}; <i>bu+n+a karşılık</i>
47	karşın	+{A}; <i>buhran+a karşın</i>	+{A}; <i>bu+n+a karşın</i>
48	mahsus	+{A}; <i>yazarlar+a mahsus</i>	+{A}; <i>siz+e mahsus</i>
49	misali	+{φ}; <i>kuş misali</i>	+{φ}; <i>sen misali</i>
50	mukabil	+{A}; <i>başarısın+a mukabil</i>	+{A}; <i>bu+n+a mukabil</i>
51	münasebetle	---	+{φ}; <i>hangi münasebetle</i>
52	nazaran	+{A}; <i>başkan+a nazaran</i>	+{A}; <i>san+a nazaran</i>
53	nispetle	+{A}; <i>kazancın+a nispetle</i>	+{A}; <i>hepiniz+e nispetle</i>
54	nispette	+{φ}; <i>ölçtüğü nispette</i>	+{φ}; <i>o nispette</i>
55	oranla	+{A}; <i>birikimin+e oranla</i>	+{A}; <i>biz+e oranla</i>
56	önce	+{DAn}; <i>Ali+den önce</i>	+{DAn}; <i>iki+den önce</i>
57	öte	+{DAn}; <i>aşk+tan öte</i>	+{DAn}; <i>bu+n+dan öte</i>
58	ötürü	+{DAn}; <i>gıtmesin+den ötürü</i>	+{DAn}; <i>ne+den ötürü</i>
59	özge	+{DAn}; <i>bakışmak+tan özge</i>	+{DAn}; <i>sen+den özge</i>
60	özgü	+{A}; <i>bu şer+e özgü</i>	+{A}; <i>kim+e özgü</i>
61	rağmen	+{A}; <i>tembelliğin+e rağmen</i>	+{A}; <i>birisin+e rağmen</i>
62	sebebiyle	+{φ}; <i>kış sebebiyle</i>	---
63	sonra	+{DAn}; <i>okuduk+tan sonra</i>	+{DAn}; <i>biz+den sonra</i>
64	sürece	+{φ}; <i>gittiği sürece</i>	---
65	takdirde	+{φ}; <i>gittiği takdirde</i>	+{φ}; <i>o takdirde</i>
66	taraf	+{A}; <i>babam+a taraf</i> +{DAn}; <i>babam+dan taraf</i>	+{A}; <i>biz+e taraf</i> +{DAn}; <i>siz+den taraf</i>
67	tarafa	+{DAn}; <i>bahçe+den tarafa</i>	+{DAn}; <i>siz+den tarafa</i>
68	tarafından	+{φ}; <i>ablam tarafın+dan</i>	+{φ}; <i>sizler tarafından</i>
69	tarzda	+{φ}; <i>birleşik tarzda</i>	+{φ}; <i>bu tarzda</i>
70	türlü	+{φ}; <i>açılır türlü</i>	+{φ}; <i>bu türlü</i>
71	uzak	+{DAn}; <i>güneş+ten uzak</i>	+{DAn}; <i>sen+den uzak</i>
72	üstü	+{φ}; <i>akşam üstü</i>	---
73	üzere	+{φ}; <i>götmek üzere</i>	---

74	üzre	+{φ}; <i>almak üzre</i>	---
75	üzerine	+{φ}; <i>konu üzerine</i>	+{(n) In/m}; <i>sen+in üzerine</i>
76	veçhile	---	+{φ}; <i>bu veçhile</i>
77	yakın	+{A}; <i>sabah+a yakın</i>	+{DAn}; <i>ban+a yakın</i>
78	yan	+{DAn}; <i>ablam+dan yan</i>	+{DAn}; <i>biz+den yan</i>
79	yana	+{DAn}; <i>ülke+den yana</i>	+{DAn}; <i>sen+den yana</i>
80	yani sıra	---	+{(n) In/m}; <i>ben+im yani sıra</i>
81	yerinde	+{φ}; <i>hocası yerinde</i>	+{(n) In/m}; <i>sen+in yerinde</i>
82	yukarı	+{DAn}; <i>köprü+den yukarı</i>	---
83	ziyade	+{DAn}; <i>ekmek+ten ziyade</i>	+{DAn}; <i>sen+den ziyade</i>

Yukarıdaki tabloda sıralanan ilgeçlerin, kimilerinin ad veya belirteç oldukları dolayısıyla bunların kurdukları öbeklerin ilgeç öbeği olmayıp başka bir öbek olabilecekleri tartışmasına burada girilmemiştir. Liste ilgili kaynaklardan derlenerek oluşturulmuştur.

Bundan başka adlarla kurulan kimi ilgeç öbeklerinde, adılların +{(n) In/m} biçimbirimi alırken (Ör. *ben+im için*, *sen+in için*, *sen+in gibi* vb.) aynı öbeklerin ad ile kurulanlarında adların herhangi bir biçimbirim almadıkları (Ör. *Ali için*, *kedi için*, *adam gibi* vb.) görülmektedir. Burada adılara getirilen +{(n) In/m} biçimbirimini ilgeç atamaz çünkü aynı ilgecin adlarla kurduğu öbeklerde bu biçimbirim görülmez. Bu durum, mevcut bilgilerimizi yeniden sorgulamamızı gerektirmektedir. İlgeçlerin aynı öbek yapılarında adlara zorunlu tamlayıcıya biçimbirim atamazken adılara atıyor olmasının başka bir nedenini olmalıdır. Adılların, adların yerine geçici olarak kullanılan yarı belirsiz sözcükler olduğu hatırlanırsa söz konusu biçimbirimlerin ilgeçlerin atadığı durum biçimbirimi değil, adılların belirlilik için almak zorunda oldukları biçimbirimler olduğu düşünülebilir.

Tablo 2: İki Tamlayıcılı İlgeçler ve Atadıkları Durum Biçimbirimleri

Aşağıdaki tabloda birinci tamlayıcılar seçimlik ikinci tamlayıcılar ise zorunludur (Doğan, 2014:111-113).

Buna örnek olarak {DAn}... +{A}; yapısıyla kurulan ilgeç öbekleri verilebilir (Sev, 2002: 247-259).

	ilgeç	2. tamlayıcı (ad/adıl) +1. tamlayıcı (ad/adıl)+ ilgeç
1	değin	+{DAn}... +{A}; <i>sabah+tan akşam+a değin</i>
2	dek	+{DAn}... +{A}; <i>okul+dan köy+e dek</i> , <i>tepe+den tırnak+a dek</i>
3	doğru	+{DAn}... +{A}; <i>yayla+dan sahi+e doğru</i> , <i>biz+den siz+e doğru</i>
4	geçe	+{I}... +{φ}; <i>dört+ü beş geçe</i>
5	kadar	+{DAn}... +{A}; <i>ev+den okul+a kadar</i> , <i>iğne+den iplik+e kadar</i>
6	kala	+{A}... +{φ}; <i>dört+e beş kala</i>
7	karşı	+{DAn}... +{A}; <i>siz+den biz+e karşı</i>

4. İlgeçlerin Genel Türkçe Sözlüklerdeki Görünümü

Genel Türkçe sözlüklerde madde başı yapılmış ilgeçlerin dil bilgisel bilgi kategorilerine bakıldığında, ilgeçlerin zorunlu tamlayıcılarına atadıkları zorunlu durum biçimbirimlerine yer verilmediği görülmektedir. Doğan, ilgili yazısında ilgeçlerin sözlüklerdeki kullanımına temas etmiştir ancak bu bahis ilgeçlerin söz dizimsel-anlam bilimsel yapısı ile ilgilidir (2014: 116-117).

Türkiye’de en sık kullanılan iki sözlükten rasgele iki ilgecin görünümünü aşağıya alıyoruz.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te *için* ilgecinin görünümü¹.

Güncel Türkçe Sözlük

Aradığınız sözü sorgu kutusuna yazdıktan sonra Ara düğmesini tıklayın.
Aramaya başlamadan önce lütfen **uyarıları** okuyun.

ç ğ ı ö ş ü â î û

için
edat

1. *edat* Amacıyla, maksadıyla
"Ukalalık yapmamak için bütün gayretine rağmen yine de o düşündüğünü yapmıştı." – S. F. Abasıyanık
2. Neden ve sonuç belirten bir söz
"Hastanın uykuda olduğunu söylemesi sırf vakit kazanmak içindi." – R. N. Güntekin
3. –den dolayı, –den ötürü
"Bu büyükşehirde ona ilk hitap eden adam olduğu için ona yüreğini açmak ihtiyacını duyuyordu." – Y. K. Karaosmanoğlu
4. Özgü, ayrılmış
"Sizin için bir kitap getirdim."

¹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5af6a75441dac5.41784050 (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

Kubbealtı Lügati'nde *göre* ilgecinin görünümü.²

KUBBEALTI LUGATI

 Metin içinde ara

GÖRE

tabi (*gör-mek*'ten zarf-fil ekinin kalıplaşmasıyla *gör-ê*)

1. Uygun şekilde, uygun olarak: “Yaşına göre.” “Tarihlerine göre.” *Yarasına göre merhem sarsınlar* (Pir Sultan Abdal). *Eskiden kendimize göre yaşayışınız, giyinişimiz (...) vardı* (Ahmet Hâşim). *Gelen yabancılar ise hayatımızı bozup onu meçhul bir düstura göre yeniden tanzim ettiler* (Ahmet Hâşim).
2. Göz önünde tutulursa, bakılırsa, nazaran: “Söylendiğine göre.” “Duyduğumuza göre.” “Yaşına göre çok dinç.” *Terküb-i bendinden çıkardığımızı göre (...) kendi liyakatine uygun bir mevki elde etmek için bazı teşebbüslere girmiş* (Kaya Bilgegil).
3. (...) Açısından, düşüncesince, kanâatince: “Türelere göre.” “Felsefi sistemlere göre.” *Dördüncü beyitle dokuzuncu beyit arasında sra ile bu sevgilinin zulmü, şaire göre güzelliğinin derecesi (...) anlatılıyor* (Kaya Bilgegil).
4. (Bir şeye) Uygun, elverişli: “O kız tam size göre imiş.” *Her ayağa göre değil kunduram* (Câhit S. Tarancı). *Tam bizimkinin vücuduna göre dir* (Yusuf Z. Ortaç).

Her iki sözlükte de eylemlerin zorunlu tamlayıcılarına atadıkları zorunlu durum biçimbirimleri düzenli olarak verilmişken ilgeçlerin atadığı durum biçimbirimleri bulunmamaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Genel Türkçe sözlüklerde *dil bilgisel bilgi* birimlerinden biri de eylem tanımlarında verilen zorunlu ad durum biçimbirimleridir. Bilindiği gibi eylemler oluşturdukları eylem öbeklerinde zorunlu tamlayıcılara ad durum biçimbirimleri atarlar. Bu biçimbirimler, eylemlerin anlamlarına göre değişebilir. Ö. *git-* eylemi; “bir yere yönelmek” anlamında +{A}, “bir yerden, bir işten ayrılmak” anlamında +{DAn} zorunlu ad durum biçimbirimini alır.

Türkçede ilgeçler de oluşturdukları ilgeç öbeklerinde tıpkı eylemler gibi zorunlu tamlayıcılara ad durum biçimbirimlerini atarlar. Ö. *biz+e göre*, *şiiir+e dair*, *sen+den başka*, *dün+den beri*, *Ayşe+yle birlikte*, *Ahmet+φ gibi*, *çocuk+φ için* vs.

Genel Türkçe sözlüklerde ilgeç tanımlarında *dilbilgisel bilgi* kategorisinde zorunlu ad durum biçimbirimleri verilmemektedir. Bu durum hem eksiklik hem de tutarsızlıktır. Bu

² <http://lugatim.com/s/G%C3%96RE> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

nedenle genel Türkçe sözlüklerde ilgeç tanımları yeniden düzenlenmeli ve söz konusu eksiklik giderilmelidir. Bu konuda yukarıda verdiğimiz tablolar ilgililere yardımcı olabilecektir.

Kaynaklar

- BANGUOĞLU, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- DELİCE, İ. (2012). *Sözcük Türleri*. Sivas.
- DİNÇER, Ş. (2008). *Türkiye Türkçesinde Ad+Durum biçimbirimi+ İlgeç Yapısındaki İlgeç Öbeklerinin İşlevleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DOĞAN, N. (2014). Çok İşlevlilik Açısından Türkçe Edatların Söz Dizimsel ve Anlam Bilimsel Yapısı. *Dil Araştırmaları*, 15, 105-119.
- ERGİN, M. (1972). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları.
- HACİEMİNOĞLU, N. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KARAHAN, L. (2007). Sonra, Önce Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 39-48.
- KORKMAZ, Z. (2000). Türkçede Edat Konusu ve Gramerlerimizde Bu Konu İle İlgili Sınıflandırma Sorunu. *Hasan Eren Armağanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZSOY, S. ve ERK EMEKSİZ, Z. (2011). *Genel Dilbilim I*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- SEV, G. (2002). “/+DAn... +A/” Yapısına İlişkin. *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, XV(1), 247-259.
- TOPARLI, R. (1999). Son Çekim Edatları. *Türk Gramerinin Sorunları II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 332-335.
- ÜSTÜNOVA, K. (2012). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*. İstanbul: Sentez Yayınları.